

порти соҳасига жалб этилган инвестицияларни самарали йўналишларга йўналтириш, автомобиль транспорти корхоналарининг инвестицион манбалари ва уларга бўлган эҳтиёжини аниқлаш зарур.

Автомобиль транспорти корхонасининг рақобат салоҳиятини корхона рақобат салоҳияти ва транспорт хизматлари рақобат салоҳиятларига ажратиб тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ. Чунки рақобат муҳити ва рақобатчилар ўртасида ишлаб чиқариш салоҳиятлари тенг бўлган шароитда рақобат устунлигига транспорт хизматлари рақобатдошлиги орқали эришилади. Тармоқда рақобат салоҳиятининг асоси сифатида ресурслардан фойдаланиш даражаси таҳлил этилиб, кўшимча ўсиш суръатига асосан экстенсив ўсиш омили кучлироқ таъсир этади. Бундан рақобат салоҳиятини ошириш учун интенсив

омилларнинг мавжуд захираларидан тўлиқ фойдаланиш зарур.

Корхона рақобат салоҳиятини баҳолаш тизимини такомиллаштирмасдан туриб, унинг самарадорлигини оширишга боғлиқ чора-тадбирларни амалга ошириш мушкулдир. Инновацион иқтисодий шакллантириш шароитида автомобиль транспорти хизматлари кўрсатиш жараёнининг барча босқичларида рақобатдошлигини миқдор ва сифат жиҳатидан таъминлашнинг асосий йўналишларидан бири интеллектуал транспорт тизимларини қўллашдир. Автомобиль транспорти корхоналарида мижозлар талаб этган ҳажмда, сифатда ва баҳода транспорт-логистика хизматларини кўрсатиш учун, аутсорсингга буюртмани шакллантириш ва уни амалга ошириш мақсадга мувофиқ.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ПФ-4947-сон фармони.
2. Президент Шавкат Мирзиёев машинасозлик тармоғини трансформация қилиш ва соҳада рақобатни ривожлантириш масалалари бўйича ўтказган йиғилишлари. 13 нвар 2021 йил.
3. Бычков В.П. Экономика предприятий автомобильного транспорта. – М: Инфра, 2010. –56-61 с.
4. Демьянович И. В. Экспертные методы решения проблем качества транспортных услуг. // Проблемы современной экономики, –2011. –№1, –С. 342-346.
5. Горшенин В.И. Транспортное обеспечение коммерческой деятельности: Учебное пособие. –Мичуринск: изд-во Мичуринского госагроуниверситета. 2009, –С. 6-7
6. Гукетлев Ю.Х. Формирование систем регулирования региональных транспортных комплексов: Автор. дис.докт. экон. наук. – М: МАДИ, 2009. – 41 с.
7. Табаков Н.К. Стратегии развития транспорта. // Транспорт Российской Федерации, –№4, 2006. –С 6.
8. Қодиров Т. Автомобиль транспортида ишлаб чиқариш жараёнлари бошқарувини ташкил этишга услубий ёндашув. // ТАЙИ хабарномаси. –Тошкент, 2017. – №2. – Б. 83-89.
9. Равшанов М.Н. Йўл-транспорт мажмуаси иқтисодий салоҳияти: муаммо ва ечимлар. –Т.: МЭ, 2012. –209 б.
10. Қаххоров А.Ж. Ўзбекистон автомобиль транспорти тизимида инновацион маркетинг фаолиятини такомиллаштириш. Иқт.фан. фалс.док. автор. ТДИУ, 2018. –57б
11. Ирисбекова М.Н. (DSc) Маркетинг тамойиллари асосида транспорт хизматлари бозорини оптималлаштириш: иқт. фан. док. дисс. автореф. ТДИУ, 2017. –84 б.
12. М.Б.Калонов (PhD) Автомобиль транспорти корхоналарида ҳаражатлар ҳисобини такомиллаштириш: иқт. фан. фалс. док. дисс. автореф. ТМИ, 2017. –54 б.
13. Суюнов Д.Х. Бизнес муҳитнинг ривожланишига корпоратив бошқарув механизмининг жорий этишни такомиллаштириш. и.ф.д. дисс. – Т., 2008 – 261 б.
14. Э.А.Камалова (PhD) Юкларни ташишнинг логистик бошқарувини такомиллаштириш: иқт. фан. фалс. док. дисс. автореф. ТДИУ, 2019. –62 б.
15. З.К.Усманов (PhD) Ўзбекистон транспорт тизимининг ҳудудий ташкил этилиши ва уни такомиллаштириш: геог. фан. фалс. док. дисс. автореф. ЎзМУ, 2019. –65 б.
16. А.М.Мерганов (PhD) Темир йўл транспортида идиш-қадоқли юкларни ташишни ташкиллаштириш жараёнлари технологиясини такомиллаштириш: тех. фан. фалс. док. дисс. автореф. ТАЙЛҚЭИ, 2020. –57 б.
17. Р.Г.Саматов (PhD) Логистик тамойиллар асосида автомобиль транспорти хизматлари сифатини баҳолаш услуби: тех. фан. фалс. док. дисс. автореф. ТАЙЛҚЭИ, 2019. –61 б.
18. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. XI ТРАНСПОРТ ВА АЛОҚА, -Т. 2019 -293-297 б.
19. The World Bank: World Development Indicators. <http://data.worldbank.org/indicator>.

СТРАТЕГИК РАҚОБАТБАРДОШ УСТУНЛИКЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ САНОАТ КОРХОНАСИНИНГ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ ДИАГНОСТИКАСИ УСЛУБИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ

Гиязова Нозима Баязовна -
 Бухоро давлат университети
 «Иқтисодиёт» кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада стратегик рақобатбардош устунликларнинг замонавий саноат корхонасининг барқарор ривожланишига таъсири диагностикаси услубини ишлаб чиқиш масаласи ўрганилган.

Калит сўзлар: стратегия, рақобатда устунлик, ривожланиш стратегияси, диагностика, услуб.

РАЗРАБОТКА МЕТОДА ДИАГНОСТИКИ ВЛИЯНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ НА УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

*Гиязова Нозима Баязовна -
Бухарский государственный университет
Старший преподаватель кафедры "Экономики"*

Аннотация. В статье исследуется проблема разработки методики диагностики влияния стратегических конкурентных преимуществ на устойчивое развитие современного промышленного предприятия.

Ключевые слова: стратегия, конкурентное преимущество, стратегия развития, диагностика, метод.

DEVELOPMENT OF THE METHOD OF DIAGNOSIS OF THE IMPACT OF STRATEGIC COMPETITIVE ADVANTAGES ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE MODERN INDUSTRIAL ENTERPRISE

*Giyazova Nozima Bayazovna -
Bukhara state university
Senior Lecturer of the Department of Economics*

Annotation. The article explores the issue of developing a method of diagnosing the impact of strategic competitive advantages on the sustainable development of a modern industrial enterprise.

Keywords: strategy, competitive advantage, development strategy, diagnostics, method.

Кириш. Бугунги кунда барча саноат корхоналари кучли рақобат шароитида фаолият олиб бормоқда. Саноат корхоналарининг ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш биринчи навбатда рақобатда устунликка эришиши орқали эришилади. Ўзбекистонда пахта хомашёсини чуқур қайта ишлаш асосида юқори қўшилган қийматли экспортбоп тайёр маҳсулот турларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш зарурати ортиб бормоқда. Шу боисдан 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида "таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш" бўйича муҳим вазифалар белгилаб берилган[1]. Бу каби улкан вазифаларнинг муваффақиятли бажарилиши республикамиз иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан бири саналган тўқимачилик саноати корхоналарида стратегик рақобатбардош устунликларнинг корхона барқарор ривожланишига таъсири диагностикасини ишлаб чиқишга боғлиқ бўлиб, бу эса ушбу тадқиқот иши мавзуси долзарблигини белгилаб беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Бундай шароитда саноатнинг барқарор ривожланиши энг муҳим жиҳатлардан бири бўлиб, у ўз навбатида хориж мамлакатлари билан мавжуд сиёсий ва иқтисодий алоқаларга қарамай, умуман иқтисодиётнинг техник ва технологик тараққиётига сабаб бўлади.

Ушбу муаммони ҳал қилиш барқарор ривожланишнинг моҳияти ва мазмунини, шунингдек, уни қўллаб-қувватловчи механизмларни тушунишни талаб қилади. Барқарорлик халқаро

ҳужжатларда (масалан, «Атроф-муҳит ва ривожланиш бўйича Рио Декларацияси» [2], «XXI аср кун тартиби»[3], шунингдек, конвенциялар ва кўп томонлама шартномалар асосида глобал аҳамиятга эга бўлган муайян масалаларни қабул қилиш каби таъсир тамойилларини ўрнатиш ва қабул қилиш доирасида тизимнинг меъёр даражасида ишлашини давом эттириш қобилиятини назарда тутати. Барқарорлик аҳоли сони ва мавжуд табиий ресурслар ўртасидаги мувозанатни талаб қилади. Бир соҳанинг эҳтиёжларини ва тегишли тармоқларда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг сонини ҳисобга олиш керак, аммо бунда келажак авлодлар эҳтиёжларини инкор этмаслик лозим. Т.Мальтус [4], Л.Вальрас[5], К.Я.Кондратьев[6] каби муаллифлар ва бошқалар ўз тадқиқотларини шу даражадаги барқарорлик жиҳатларига бағишлаганлар. Аммо ушбу тадқиқот ишлари умумий назарий тавсифга эга бўлиб, уларда тўқимачилик корхоналари барқарор ривожланишига таъсир қилувчи омилларни таснифлаш, ҳолатини диагностика қилиш масалалари етарлича ўрганилмаган.

Тадқиқот методологияси. Илмий-тадқиқот методологияси бўлиб диалектика услуби ҳисобланади ва тадқиқот жараёнида танлаб кузатиш, таққослаш, тизимлаштириш каби усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Таҳлил натижалари шуни кўрсатдики, тўқимачилик тармоқлари мажмуасидаги корхоналар мисолида маҳаллий саноат корхоналари барқарор ривожланишига қарамай, камдан-кам ҳолларда ижобий динамик ривожланишни намойиш этадилар. Уларнинг аксарияти ханузгача оғир иқтисодий ҳолатда, муҳим қисми эса инқироз ҳолатида. Шу муно-

сабат билан саноат корхоналари ривожланишининг барқарорлик даражасини ўрганиш ва унга стратегик рақобатбардош устунликлар таъсирининг хусусиятини аниқлаш вазифаси долзарб аҳамият касб этади.

Республикамиз тўқимачилик саноат корхоналари иқтисодий ҳолати таҳлили натижалари шуни кўрсатадики, барқарор ривожланишни таъминлаш учун рақобатбардош устунликларга эга бўлиш ва уларни доимий равишда ривожлантириш зарур. Шу боисдан, барқарор ривожланиш омиллари ҳамда имкониятларини излаб топиш учун, бизнингча, чуқурроқ тарзда самарали усулларни қўллаган ҳолда кенг қамровли диагностикани амалга ошириш талаб этилади. Шунинг учун биз томондан тўқимачилик саноати корхоналари ишлаб чиқариш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда уларнинг барқарор ривожланиш даражасини диагностика қилиш услубини ишлаб чиқдик. Ушбу услубга асосан, тўқимачилик корхоналари барқарор риволаниш даражаси диагностикаси қуйидаги босқичларни ўз ичига олади:

Биринчи босқич «Саноат корхонасининг барқарор ривожланиш даражаси диагностикаси» қуйидаги вазифаларни ҳал этишни ўз ичига олади:

саноат корхоналари ривожланишининг барқарорлик даражаларининг таърифи ва хусусиятлари иқтисодий адабиётларнинг мантиқий таҳлили асосида аниқланади;

саноат корхонаси барқарор ривожланишининг таркибий қисмларини аниқлаш саноат корхонаси барқарорлигини баҳолаш соҳасида жаҳон назарияси ва амалиётини таҳлил қилиш асосида аниқланади;

корхонанинг барқарор ривожланиш таркибий қисмларини тавсифловчи кўрсаткичларни танлаш;

диагностика учун эмпирик асосни танлаш; ишончли манбалардан кўрсаткичларни йиғиш ва уларни бирламчи қайта ишлаш;

сўров ўтказилаётган корхонанинг барқарор ривожланиш таркибий қисмлари учун жамлама ва интеграл кўрсаткичларини ҳисоблаш;

олинган натижаларни талқин қилиш;

сўров ўтказилаётган корхоналарнинг барқарор ривожланишини белгиловчи асосий таркибий қисмларни аниқлаш.

«Саноат корхонасининг мавжуд рақобатбардош устунликларини аниқлаш ва баҳолаш» *иккинчи босқичи* қуйидагиларни назарда тутди:

саноат корхоналарининг рақобатбардош устунликларини аниқлаш ва таснифлаш;

корхонанинг рақобатбардош устунликларининг барқарор ривожланиш даражасига таъсирининг асосий моделини ишлаб чиқиш;

соҳанинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, корхонанинг стратегик рақобатбардош устунликларининг барқарор ривожланиш даражасига таъсири моделини ишлаб чиқиш;

саноат корхонасининг барқарор ривожланишига таъсир кўрсатадиган стратегик рақобатбардош устунликларини аниқлаш;

корхонанинг стратегик рақобатбардош устунликларини тавсифловчи йиғма интеграл коэффициентни ҳисоблаш формуласини ва стратегик рақобатбардош устунликларнинг аҳамиятини баҳолаш шкаласини ишлаб чиқиш;

саноат корхоналарининг рақобатбардош устунликларини миқдорий баҳолаш.

Учинчи босқичда «Стратегик рақобатбардош устунликларнинг саноат корхонасининг барқарор ривожланишига таъсирини баҳолаш» қуйидагиларни назарда тутди:

стратегик рақобатбардош устунликларнинг корхонанинг барқарор ривожланиш хусусиятига таъсирини тавсифловчи график тузиш;

хулосаларни шакллантириш;

замонавий саноат корхоналарининг барқарор ривожланишини ва кейинги босқичга ўтиш имкониятини таъминлайдиган зарур стратегик рақобатбардош устунликларни яратишнинг асосий йўналишларини аниқлаш;

стратегик рақобатбардош устунликларни ривожлантириш учун мотивация механизми ва бошқарув воситаларини шакллантириш.

Тадқиқот жараёнида тўқимачилик корхоналарининг стратегик рақобат афзалликларини тавсифловчи барқарор ривожланиш даражаси ва коэффициентлари миқдорини ҳисоблаш учун анкета сўров амалга оширилди. Натижаларга қайта ишлов бериш асосида сўровда қатнашган тўқимачилик корхоналарининг стратегик рақобат афзалликларини тавсифловчи барқарор ривожланиш даражаси ва коэффициентларни баҳоланди ва натижалар 1-жадвалда келтирилган.

Ривожланишнинг энг юқори даражаси «ALKIM TEKSTIL» МЧЖ ва "COTTON TEXTILE" МЧЖ учун хосдир, улар янги имкониятлар гуруҳидан тўқимачилик маҳсулотлари истеъмолчиларининг жорий ва келажакдаги эҳтиёжларини қондириш, самарали стандартларни белгилаш фаолияти, инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва самарали ташкилий тузилма ва бошқарув аппаратига эгадирлар. Бу стратегик рақобат афзалликлари танланган ривожланиш стратегиясини самарали амалга ошириш ва қўйилган мақсадни амалга оширишни таъминлайди.

Сўровда қатнашган тўқимачилик саноати корхоналарининг стратегик рақобат афзалликларини тавсифловчи барқарор ривожланиш даражаси ва коэффициентлари миқдори

Корхоналар номланиши	Х қиймати	У қиймати	Барқарорлик даражаси
«ALKIM TEKSTIL» МЧЖ	0,61	0,55	нормал барқарор ривожланиш
«BEK MEGA TEXTILE» МЧЖ	0,31	0,13	критик ҳолат
"Crystal Color Textile" МЧЖ	0,33	0,13	критик ҳолат
"Textile Lux" МЧЖ	0,4	0,21	нормал барқарор ривожланиш
«BEST COLOR TEXTILE» МЧЖ	0,55	0,39	нормал барқарор ривожланиш
"COTTON TEXTILE" МЧЖ	0,72	0,45	нормал барқарор ривожланиш

Манба: Муаллиф ишланмаси.

Хулоса ва таклифлар. Амалда мавжуд вазиятни таҳлил қилиш натижалари асосида тўқимачилик корхоналарида стратегик рақобат устунликларини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари қуйидагиларни ўз ичига олиши керак:

тўқимачилик маҳсулотлари истеъмолчиларининг келажак эҳтиёжларини олдиндан аниқ билиш;

қулай институционал муҳитни яратиш;
инновация фаолиятини фаоллаштириш;
маркетинг фаолиятини фаоллаштириш;
етарлича жавоб бера оладиган бошқарув

тизими самарадорлигини ошириш;
омиллар ва меҳнат шароитларининг тез ўзгаришига ўз вақтида муносиб жавоб бера оладиган бошқарув тизими самарадорлигини ошириш;

кенг миқёсда барча соҳаларда рақамлаштириш технологиясидан самарали фойдаланиш.

Стратегик рақобат устунликлари таъсирини диагностикалаш учун таклиф этилаётган усулнинг афзалликлари қуйидагилар саналади:

1) хабардорлик (комплекслилик ва кўп ўлчамлилик, шу жумладан, ички ва ташқи муҳитнинг кўплаб омиллари, стратегик рақобат устунликларининг аксарияти);

2) мавжудлик (жамоатчилик учун эркин мавжуд корхона ҳисоботлардан фойдаланиш);

3) мослашувчанлик (хусусий кўрсаткичлар тўпламидан олинган умумий ва интеграл кўрсаткичлардан фойдаланиш);

4) кўп қирралик (турли саноат йўналишида);

5) муаммолар ҳақида эрта хабар беришлик (баҳолаш пайтида муаммоли йўналишлар ўчоғини аниқлаш имконини беради);

6) ривожланиш динамикасини аниқлаш имконини беради.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги фармони / www.lex.uz.

2. Доклад конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среде, Стокгольм, 5-16 июня 1972 года (издание Организации Объединенных Наций, в продаже под № R.73. II. A. 14), глава 1. -109 с.

3. Повестка дня на XXI век. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года. - 101с.

4. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения [Электронный ресурс] / Т.Р. Мальтус // Аналогия экономической классики. Т.2. - Режим доступа: <http://www.pseudology.org/Reklama/MaltusNarodZakon2.pdf>.

5. Вальрас Л.Элементы чистой политической экономии [Текст] / Л.Вальрас. - М.: Изобраз, 2000. -448 с.

6. Кондратьев К.Я. Глобальная экодинамика и устойчивое развитие: естественнонаучные аспекты и „человеческое“ измерение [Текст] / К.Я.Кондратьев // Изв. Рус.геогр. общества, 1997., Вып. 6. - С. 1-12.

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА САНОАТ КОРХОНАЛАРИ САМАРАДОРЛИГИГА МЕҲНАТ САЛОҲИЯТИ ТАЪСИРИ

Мухтаров Махмуджон Маруфович –

Андижон машинасозлик институти “Саноат ишлаб чиқаришни ташкил этиш” кафедраси катта ўқитувчиси

Акбаров Муродилла Абдумалик ўғли –

“Иқтисодиёт” йўналиши 2-курс талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада саноат корхоналарида иқтисодий самарадорликни ошириш мезонлари, бугунги кундаги мавжуд ҳолати, шунингдек ишлаб чиқариш натижаларига меҳнат салоҳияти таъсири ўрганилган. Муаллиф мамлакат иқтисодиётини ривожлантириш, корхоналарнинг иқтисодий натижаларини яхшилаш ва иқтисодий самарадорликни ошириш бўйича мулоҳазалар юритади.

Калитли сўзлар: саноат, корхона, самарадорлик, ишлаб чиқариш, баҳолаш, фонд қайтими, капитал қайтими, меҳнат салоҳияти, меҳнат унумдорлиги, иқтисодиёт.